

УДК 378

Н. Чернуха, д-р пед. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ;
Є. Снітко, канд. техн. наук, доц.
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ;
М. Яворська, д-р філософії, проф.
Суспільна академія наук, Краків, Польща

ПОЛЬСЬКИЙ "ОСВІТНІЙ ПРОРИВ": ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті досліджено на прикладі освітньої реформи в Польщі загальні тенденції реформування системи освіти постсоціалістичних країн. Виділено власні, своєрідні риси Польської освітньої реформи. Розглянуто основні напрямки національних пріоритетів українських освітніх інновацій та їх значення для польської системи освіти, а також можливості співпраці в цих напрямках українських і польських педагогів.

Ключові слова: освіта, тенденції, система, реформа, проблеми, інновації, досвід.

Вступ. Польща – не тільки географічний сусід України, а й країна, дуже близька нам за світоглядом. Крім того, вона вже більше 16 років входить до складу Євро-союзу і має досвід переходу від командно-адміністративної системи до демократичної. У цій країні раніше, ніж в Україні, почалися реформи в освіті та суспільстві, і раніше, ніж в Україні, стало актуальним питання реформування державної системи профорієнтації і консультування. На даний момент система освіти в Польщі має чисельні додаткові переваги. Дипломи польських ВНЗ автоматично визнаються у всіх країнах Європи, при цьому в додатковому підтвердженні не потребують. Вона увійшла в число країн, що мають найвищий індекс охоплення населення вищою освітою – 95 (до 30 % дорослого населення має вищу освіту) [7]. Частина студентів ВНЗ в населенні країни становить 5,4 % від числа громадян (2 млн. студентів при чисельності населення 38 млн. осіб) – за цими параметрами Польща демонструє один з найвищих показників у світі [3]. Освітня реформа Польщі в цілому відображає тенденції, загальні для перехідного періоду всіх постсоціалістичних країн, проте, має і ряд власних своєрідних рис.

Дослідження цих рис і є мета даної статті. Мета і завдання статті

В основу освітньої реформи Польщі були покладені принципи демократичної системи освіти, сформульовані польськими вченими. При всій універсальності ці принципи відображали специфіку країни. Ці принципи знайшли відображення в "Законі про систему освіти" (1991 р), який піддавався значного відновлення аж до 1999 р. Остаточна редакція Закону була введена в життя 1 січня 1999 г. [8]. Цими принципами були: принцип загальності; наступності; безперервності; єдності і диференціації; заміна вузькопрофільного навчання широкопрофільним. Принцип багатостороннього інтелектуального, психічного, суспільно-професійного і фізичного розвитку; гнучкості освіти; державності, самоврядності і соціалізації; науковості та економічності.

Ще одним фундаментальним процесом, що передувє польській освітній реформі, був процес формування польськими вченими освітньої парадигми, яка мала б можливість задовольнити запити суспільства, що сформувалися в результаті його соціальної трансформації. Формування освітньої парадигми ґрунтувалося на виборі між адаптаційною, критичною і критично-креативною доктринами освіти.

Більшістю польських педагогів як пріоритетне була обрана критично-креативна доктрина, так як саме вона була здатна сформувати вільну людину, не обмежену залежністю від зовнішніх чинників, підприємливого, ініціативного, тобто повноцінного суб'єкта і свого життя, і своєї діяльності [6]. Ця доктрина, модель якої практично відповідає західному розумінню освіти і ґрунтується на демократичному суспільному ладі, вивільнення та розвитку потенційних здібностей людини, була покла-

дена в основу сучасної освітньої політики Республіки Польща. Пріоритетною цільовою спрямованістю цієї політики стало наступне.

Вища і безперервна освіта протягом усього життя людини. Такий освітній ланцюжок виходить з дошкільного періоду, включає базове загальне і професійне навчання, потім – вищу освіту, але більша його частина припадає на освіту дорослих. Кожна ланка такого освітнього ланцюга в рівній мірі важлива, оскільки впливає на інші його ланки.

Орієнтація вищої освіти на суб'єктність всіх активних учасників освітнього процесу як прагнення до інноваційно-креативного цивільного творення суспільства (не заперечуючи державні механізми і існуючі соціальні інститути) [9].

Найбільш повне дотримання умов Болонської Декларації з розробки принципів видання Доповнення до диплому як одного з центральних моментів інтеграції системи вищої освіти Польщі в загальноєвропейську освітню систему [1].

Розробка і застосування національної системи перекладу кредитів на основі європейської системи ECTS для розв'язання однієї з найважливіших завдань – створення можливості порівняння і кваліфікаційної ідентифікації дипломів у створюваному Європейському освітньому просторі.

Пріоритет бюджетного фінансування системи вищої освіти (90 %), не вельми ринково орієнтованих університетів.

Реалізація освітньої реформи в Польщі знайшла вираження, насамперед, в структурній перебудові всієї системи освіти [5]. Освіта в Польщі обов'язкова до 18 років. Для здійснення оптимального взаємозв'язку між середнім і вищим рівнями освіти, в республіці були створені різні за термінами навчання форми середньої школи: шестирічна початкова школа, трирічна гімназія, трирічний профільний ліцей, дворічне професійне училище і дворічний ліцей підвищення кваліфікації.

Пріоритети структурних змін у вищій освіті Польської республіки опосередковані, в основному, наступними процесами:

- виникненням нових напрямків науки і, звідси, немінуче зростання чисельності фахівців з вищою освітою;
- потребою в диверсифікації та профілювання середньої освіти у зв'язку з ситуацією у вищій школі;
- диверсифікацією самої системи вищої освіти і переходом до багатоступеневої ВУЗівської підготовки.

У результаті цих процесів одним із структурних пріоритетів стало створення і відкриття нових спеціальностей і факультетів, на які є попит, пов'язаних з розвитком ринкових економічних відносин (економіка, бізнес, менеджмент, фінанси, банківська справа, право і т.п.) [2].

Диверсифікація системи вищої освіти є з'єднанням класичних університетів з найбільш пріоритетними спеціалізованими ВНЗ (новий тип вищого навчального за-

кладу у структурі вищих навчальних закладів, орієнтованих, перш за все, на конкретну професіоналізацію випускника), на які в даний час припадає основна частина навантаження в загальному обсязі підготовки фахівців з вищою освітою.

Крім типів ВНЗ даного типу, вищу освітню підготовку здійснюють так звані професійні вищі школи, в яких випускники набувають більш високу професійну кваліфікацію за рахунок обов'язкової практики протягом 15 тижнів [10].

Важливим пріоритетним елементом освітньої політики в структурних перетвореннях вищої освіти в Польській республіці стала багаторівнева система підготовки, що складається з трьох рівнів (Ліцензіат – Інженер – Магістр), що в цілому збільшує тривалість навчання з 16 до 18 років, але в той же час дозволяє більш диференційовано підходити до соціально-економічних запитів як ринку праці, так і до інтересів конкретного індивіда.

У державну систему вищої освіти входять класичні університети і спеціалізовані вищі навчальні заклади. Таким чином, участь Польщі та України в Болонському процесі ставить перед системами освіти завдання ефективного включення окремих вищих навчальних закладів та їх співробітників у процес реалізації та запровадження у життя основних положень Болонської Декларації [4].

Проблеми, пов'язані з введенням Болонської Програми з обох сторін можна поділити на кілька груп:

1. Проблема упорядкування напрямків навчання (передбачає виділену область навчання в рамках вищої освіти, певне професійне звання, що закінчується отриманням диплома).

2. Збереження однорідної 5-річної системи освіти. (Після тривалих обговорень прийнято, що однорідна система 5-річної освіти буде збережена лише на 6-ти напрямках: правове, медичне, медико-стоматологічне, фармацевтичне, психологічне.)

3. Аналіз необхідності введення або існування другого рівня освіти для всіх напрямків. (Треба визначити, які напрямки треба реалізувати на другому рівні, а які повинні закінчуватися на першому рівні отримання професійних знань).

4. Питання співвідношення між I і II циклом навчання. (Необхідно визначити і уточнити основи навчання на II-му рівні, враховуючи можливість зміни напрямку навчання після закінчення I-го рівня. Дані рівні не можуть бути створені на основі простого поділу існуючої системи 5-річної вищої освіти на дві частини (3 і 2 роки, але повинні складати дві окремі цілісності.)

5. Професіоналізація навчання. (В даний час навчання на рівні бакалавра та магістра часто лише за назвою "професійні", проте, по суті справи вони такими не є. Поняття це вимагає уточнення в сфері стандартів навчання. Пропонується, щоб навчання I-го циклу було навчанням професійним лише в разі наявності у стандартах навчання відповідного числа годин професійної практики).

6. Питання необхідності існування стандартів навчання для всіх напрямів навчання і розробка таких стандартів для всіх напрямів навчання I циклу. Стандарти повинні містити: загальну характеристику напрямку (час навчання, загальне число пунктів ECTS і години навчань); вимоги до абітурієнта і характеристику навчання; програмний мінімум, який становить 40 % від загальної чисельності пунктів ECTS або годин навчань, визначених у стандартах напрямків, що містять групи предметів).

Світовою практикою, самим життям доведено, що лише тісне об'єднання освіти з наукою є запорукою забезпечення високої якості освіти і належного інтелектуального супроводу державотворення. Це ж є і провід-

ною вимогою Болонської декларації щодо інтеграції європейської вищої освіти.

У свою чергу, розглянувши основні напрямки національних пріоритетів українських освітніх інновацій та їх значення для польської системи освіти, а також можливості співпраці в цих напрямках українських і польських педагогів можемо зробити ряд узагальнюючих висновків.

По-перше, сучасна українська теорія освіти і педагогіки особливо цікава європейським і, зокрема, польським дослідникам і педагогам саме з погляду її інноваційно-гуманістичного характеру. Людиноцентризм як основний інноваційний принцип розвитку української системи освіти ґрунтується на глибинних історичних традиціях, представлених в творчості таких видатних діячів української культури і освіти, як Г. Сковорода, П. Юркевич, В. Сухомлинський та ін. Сьогодні їх ідеї знаходять продовження в розробці українськими вченими і педагогами унікальних інноваційних концепцій і технологій антропоцентричного характеру, за якими основним пріоритетом системи освіти може бути лише формування творчої спроможності, громадянської та національної гідності, толерантності, комунікативної здатності сприймати досягнення вітчизняної та зарубіжної культури. Саме на основі таких інноваційно-гуманістичних технологій можливе створення умов для формування нового типу людини, який буде дотримуватися в своїй життєдіяльності цінностей гуманізму, толерантності, поваги і гідності до власного народу, а також сприйнятливості і терпимості до інших світоглядних форм.

По-друге, важливою основою для інноваційного розвитку української системи освіти є високий рівень її внутрішньої організації, цілісність і спадковість. Одним з основних завдань в цьому плані є збереження важливих елементів організаційної структури національної системи освіти в процесі його трансформації і пристосуванні до вимог і стандартів європейського освітнього простору.

В організаційному плані інноваційні зусилля необхідні для демократизації освіти, налагодження міцних зв'язків між освітньої, наукової та виробничої сферами, автономізації вищої освіти і т.п.

Інноваційні завдання щодо організаційного реформування та удосконалення системи освіти в Україні в умовах значного поглиблення контактів і співпраці важливі і для дослідників і функціонерів польської системи освіти.

По-третє, важливим інноваційним пріоритетом розвитку національної системи освіти є його забезпечення новітньою, прогресивною методологічною основою. Українські традиції методичного забезпечення освітньої та педагогічної діяльності є досить міцними і ґрунтовними. Саме така фундаментальність може бути сприятливою для розробки і впровадження інноваційних методів, які будуть наближати систему освіти нашої країни до європейських методик і стандартів. Польські дослідники також наголошують на необхідності реформування і розвитку методичного забезпечення функціонування польської системи освіти. У такій ситуації поглиблення співпраці між українськими і польськими педагогами в області розробки інноваційних методик освітньої, наукової та виховної роботи є важливим чинником конкурентоспроможності східноєвропейського освіти на загальноєвропейському і світовому ринку освітніх послуг.

По-четверте, значним інноваційним потенціалом українська система освіти має в області виховної роботи. Розглянуті нами прогресивні концепції виховної роботи антропоцентричного і соціоцентричного напрямку, які розробляються і впроваджуються українськими дослідницькими та педагогічними колективами, цікаві та актуальні для європейської, в тому числі польської, теорії і

практики виховної роботи. Одним з основних завдань національних інноваційних концепцій виховної роботи є подолання авторитарних тенденцій глибоко вкорінених в радянській традиції. Українське освітнє співтовариство активно впроваджує інноваційно-гуманістичні методи виховної роботи, що сприяє значним науковим і практичним досягненням в цій області.

По-п'яте, одним з ключових інноваційних завдань для реформування української системи освіти є забезпечення її функціонування правовою основою, яка б повною мірою відбивала національні реалії, виклики та потреби, а також синхронізувала правове поле освітньої діяльності в Україні з правовими реаліями європейського освітнього простору.

Україна зробила євроінтеграційний вибір розвитку своєї системи освіти, тому важливим завданням правового забезпечення інноваційного розвитку є збереження автентичності національної системи освіти за умови забезпечення імплементації загальноєвропейських правових принципів співвідношення функціонування національних і загальноєвропейських освітніх структур.

Розглянувши основні напрямки реформування правового забезпечення освітньої діяльності в Україні, можемо зробити висновок, що в своїй основі вони мають багато спільного з польськими завданнями у цій сфері. Отже, міждержавне співробітництво в умовах освітніх контактів на всіх рівнях, які активно інтенсифікуються, дозволить найоптимальнішим чином вирішувати наявні проблеми.

Кінець ХХ початок ХХІ століття знаменується в Польщі як період активних освітнянських реформ. Більшість з них як за змістом, так і за технологіями впровадження є цікавими і корисними (у ролі експерименту) для України, пріоритетами освітньої політики якої є:

1. Пріоритет вузівської освіти, по-перше, для відтворення колишнього наукового рівня, а по-друге – розвитку наукового потенціалу, без якого найважливіша соціально-економічна структура – ринкові відносини в країні ще довго не будуть відповідати оголошеній соціальній спрямованості.

2. Розвиток і вдосконалення системи вищої освіти як найважливішого інструменту підготовки та виховання кваліфікованих фахівців для різних сфер промислового і науково-технологічного виробництва та управління.

3. Пріоритет впливу вищої освіти на приватний сектор економіки у зв'язку з його переходом на цивілізовані рейки розвитку, що вимагає високоосвічених і професійно компетентних підприємців, які володіють механізмами ринкових трансформацій.

4. Пріоритетність розвитку регіональної вузівської освіти як своєрідного локомотива соціально-економічного, інтелектуально-духовного і загальнокультурного розвитку всієї соціально-економічної інфраструктури регіону в його пов'язаності з освітнім простором України.

5. Пріоритет адресного впливу вузівської освіти шляхом моніторингу споживацько-мотиваційної сфери населення, що дає можливість: 1) виявити сформовані у суспільній думці уявлення про престижність освіти, освітніх установ, освітніх послуг і видів професійної діяльності; 2) дослідити стереотипи споживчої поведінки щодо освітніх послуг і уявлень (помилкових і реальних) про великий попит на окремі професії та спеціальності на ринку праці; 3) створити інформаційну базу для прогнозування тенденцій і підготувати інформаційне забезпечення для обґрунтування маркетингових стратегій освітніх установ у взаємодії з підприємствами, організаціями, фірмами.

Якщо порівняти перераховані вище пріоритети з пріоритетами освітньої політики Польщі, то стає очевидним, що Україна знаходиться лише на початку процесу освітніх реформ.

Список використаних джерел

1. Вонтрубский Л. Высшее образование в Польше: Беседа с Валдемаром Тарчинским / Л. Вонтрубский // Новая Польша. – 2007. – № 3. – С. 54-56.
2. Гречка Я. Р. Управління освітою в Польщі : історична ретроспектива / Я. Р. Гречка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej1/txts/Grechka.htm>.
3. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. М. Гриневич. – Інститут педагогіки АПН України. – К., 2005.
4. Довідник українсько-польської співпраці у сфері освіти для органів влади та громадських організацій України та Польщі / упоряд. : Г. М. Розлуцька, О. М. Бордакова; пер. А. Лепетюк. – Ужгород : Ліра, 2009.
5. Європейський колеґіум польських і українських університетів Електронний ресурс // Офіційний сайт ЄКПіУУ – Режим доступу: <http://www.ekpu.lublin.pl/u/historia.html>
6. Інформаційно-довідковий матеріал про стан і перспективи розвитку співпраці в галузі освіти і науки між Україною і Республікою Польща Електронний ресурс // Офіційний сайт Комітету науки та освіти Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosvitil/control/uk/publish/>.
7. Карпуленко М. О. Модернізація системи управління вищою освітою в Польщі в контексті інтеграції до європейського освітнього простору / М. О. Карпуленко // Наук. вісн. Акад. муніципального управління: Сер. Управління. – Вип. 2(8). Державне управління та місцеве самоврядування / за заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка. – К., 2009. – С. 199-206.
8. Квієк Марек, Фініков Тарас. Польське законодавство про вищу освіту: досвід та уроки. – К. : Таксон, 2001.
9. Ордон У. Характеристика освітніх тенденцій у польській системі освіти на окремих етапах її розвитку / Урсула Ордон // Проблеми освіти : наук. зб. / кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 54. – С. 49-52.
10. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд / К. Павловський. – К. : Навчально-методичний центр: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005.

References

1. Vontrubskiy L. Vyssheye obrazovaniye v Pol'she: Beseda s Val'demarmom Tarchinskim / L. Vontrubskiy // Novaya Pol'sha. – 2007. – № 3. – S. 54-56.
2. Hrechka YA. R. Upravlinnya osvityu v Pol'shchi : istorychna retrospektyva / YA. R. Hrechka [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.academy.gov.ua/ej1/txts/Grechka.htm>
3. Hrynevych L. M. Tendentsiyi desentralizatsiyi upravlinnya bazovoyu osvityu v sучasniy Pol'shchi : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / L. M. Hrynevych. – Instytutu pedahohiky APN Ukrayiny. – K., 2005.
4. Dovidnyk ukrayinsko-polskoyi spivpratsi u sferi osvity dlya orhaniv vlady ta hromadskykh orhanizatsiy Ukrayiny ta Pol'shchi / uporyad. : H. M. Rozlutska, O. M. Bordakova; per. A. Lepetyuk. – Uzhhorod : Lira, 2009.
5. Yevropeyskyy kolegium pol'skykh i ukrayinskykh universytetiv [Elektronnyy resurs] // Ofitsiynyy sayt YEKPiUU – Rezhym dostupu: <http://www.ekpu.lublin.pl/u/historia.html>
6. Informatsiyno-dovidkovyy material pro stan i perspektvy rozvytku spivpratsi v haluzi osvity i nauky mizh Ukrayinoyu i Respublikoyu Pol'shcha [Elektronnyy resurs] // Ofitsiynyy sayt Komitetu nauky ta osvity Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – Rezhym dostupu: <http://kno.rada.gov.ua/komosvitil/control/uk/publish/>
7. Karpulenko M. O. Modernizatsiya systemy upravlinnya vyshchoyu osvityu v Pol'shchi v konteksti intehratsiyi do yevropeyskoho osvitnoho prostoru / M. O. Karpulenko // Nauk. visn. Akad. munitsypalnoho upravlinnya: Ser. Upravlinnya. – Vyp. 2(8). Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya / za zah. red. V. K. Prisyazhnyuka, V. D. Bakumenka. – K., 2009. – S. 199-206.
8. Kviyek Marek, Finikov Taras. Polske zakonodavstvo pro vyshchu osvitu: dosvid ta uroky. – K. : Takson, 2001.
9. Ordon U. Kharakterystyka osvitnikh tendentsiy u pol'skiy systemi osvity na okremykh etapakh yiyi rozvytku / Ursula Ordon // Problemy osvity : nauk. zb. / kol. avt. – K. : Instytut innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrayiny, 2008. – Vyp. 54. – S. 49-52.
10. Pavlovskyy K. Transformatsiyi vyshchoyi osvity v KHKH stolitti: pol'skyy pohlyad / K. Pavlovskyy. – K. : Navchal no-metodychnyy tsentr: Konsortsiyom iz udoskonalennya menedzhment-osvity v Ukrayini, 2005.

Надійшла до редколегії 06.11.17
Рецензована 13.11.17

Н. Чернуха, д-р пед. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ Україна;
Е. Снитко, канд. техн. наук, доц.
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ, Україна;
М. Яворська, д-р філософії, проф.
Общественная академия наук, Краков, Польша

ПОЛЬСКИЙ "ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОРЫВ": ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Исследовано на примере образовательной реформы в Польше общие тенденции реформирования системы образования постсоциалистических стран. Выделены собственные, своеобразные черты Польской образовательной реформы. Рассмотрены основные направления национальных приоритетов украинских образовательных инноваций и их значение для польской системы образования, а также возможности сотрудничества в этих направлениях украинских и польских педагогов.

Ключевые слова: образование, тенденции, система, реформа, проблемы, инновации, опыт.

N. Chernukha, Doctor of Sciences (Pedagogical), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine;
Ye. Snitko, Ph.D, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Lugansk National Taras Shevchenko University, Lugansk, Ukraine;
M. Javorska, PhD in administrative management, professor
Regional Director of the Public Academy of Sciences, Krakow, Poland

POLISH "EDUCATIONAL BREAKTHROUGH": EXPERIENCE AND PERSPECTIVES

The article examines, on the example of the educational reform in Poland, the general tendencies in reforming the education system of post-socialist countries. Poland is not only a geographic neighbor of Ukraine, but also a country very close to our outlook. In this country, earlier than in Ukraine, reforms in education and society began, and earlier than in Ukraine, the issue of reforming the state system of vocational guidance and counseling became topical. At the moment, the educational system in Poland has a number of additional benefits. Poland's educational reform was based on the principles of a democratic education system formulated by Polish scholars. The formation of an educational paradigm was based on the choice between adaptive, critical and critical-creative doctrines of education. Implementation of the educational reform in Poland has been expressed, first of all, in the structural reorganization of the whole system of education.

The participation of Poland and Ukraine in the Bologna process places educational institutions in the task of effectively integrating certain higher educational institutions and their employees into the implementation and implementation of the main provisions of the Bologna Declaration.

Keywords: education, trends, system, reform, problems, innovation, experience.